

IGNACY KITOWSKI

Gniazdowanie żołny (*Merops apiaster*) w wyrobiskach kopalni kredy koło Chełma

Do gatunków ptaków, które zwiększyły ostatnio bardzo wyraźnie liczebność, jak i areal występowania należy żoła (*Merops apiaster*). Ten preferujący ciepłe i suche obszary, takie jak pustynie i stepy¹ gatunek, którego areal gniazdowania stanowiły dotychczas: Półwysep Iberyjski, Półwysep Bałkański, a także suche obszary w Ukrainie², rozpoczął od pewnego czasu zajmowanie nowych terenów w centralnej i północnej Europie (w tym Skandynawii). To spowodowało, że na obszarze Polski pojawiło się bardzo wiele stanowisk gatunku, poza tradycyjnie już zajmowanymi w okolicach Przemyśla, Hrubieszowa i Tomaszowa Lubelskiego³. Dotyczyło to szczególnie terenów w zachodniej, północnej oraz centralnej części kraju⁴. Opisane powiększanie zasięgu występowania żoły w Polsce i Europie niewątpliwie pozostaje w związku z notowanymi ostatnio zmianami natury klimatycznej, charakteryzującymi się bezśnieżnymi krótkimi zimami i długimi okresami bez opadów w lecie.

Żoły na obszarze Polski wybierają zasadniczo do drążenia norek, w których przeprowadzają rozród, skarpy śródpolnych wąwozów oraz różnego rodzaju ściany w wyrobiskach piasku lub żwiru, zlokalizowanych na obszarze mozaikowego krajobrazu rolniczego. Powyższe stanowiska są najczęściej lokalizowane w pobliżu

¹ P. Stachyra, H. Kurek, Żoła *Merops apiaster*, [w:] *Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004*, red. A. Sikora, Z. Rohde, M. Gromadzki, G. Neubauer, P. Chylarecki, Poznań 2007, s. 278; H. Kurek, Żoła *Merops apiaster*, [w:] *Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce*, red. nauk. Z. Głowaciński, Warszawa 2001, s. 244.

² *Ibidem*, s. 244.

³ L. Tomiałojć, T. Stawarczyk, *Awifauna Polski: rozmieszczenie, liczebność i zmiany*, Wrocław 2003, s. 496.

⁴ *Ibidem*, s. 496.

dolin rzecznych lub zbiorników wodnych⁵. W przeciwieństwie do jaskółki brzegówki (*Riparia riparia*), rozważany gatunek niezwykle rzadko gniazduje na wysokich skarpach dużych rzek⁶. Zasoby pokarmu eksploatowane przez żołą to głównie owady, takie jak ważki, błonkoskrzydłe i motyle⁷.

Żołą jest gatunkiem chronionym prawem na obszarze Polski. Poza obecnością na liście krajowych gatunków chronionych. Ujęta jest w respektowanych przez Polskę aktach prawa międzynarodowego, takich jak: konwencją berneńską, konwencją bońską. Unikalność gatunku spowodowała umieszczenie go w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt⁸.

W uprzednim opracowaniu⁹ opisano szczegółowo przypadki gniazdowania żołą w koloniach zajętych w okolicach Chełma do 2020 roku. Przedyskutowano tam też zagrożenia, jakie napotykają żołą w okresie rozrodu. W powyższym artykule zawarto informację o braku obecności ptaków w wyrobiskach chełmskiej cementowni (obecnie zakład Cemex) (N 51°07'48, 38", N 23°34'07, 68").

Na obszarze wschodniej części wyrobisk chełmskiej cementowni wykryto w 2023 roku dwie kolonie żołą. W dniach 31 maja oraz 4 czerwca 2023 roku w pierwszej z kolonii wykazano obecność 11 norek. Podczas obserwacji odnotowano w kolonii jednocześnie maksymalnie obecność 14 dorosłych ptaków, co mogło wskazywać możliwe zajęcie wszystkich norek. W kolonii drugiej, złożonej z dwóch norek, podczas wskazanych kontroli obserwowano jednocześnie 3 dorosłe osobniki, co mogło również wskazywać na możliwe zajęcie wszystkich norek.

W dniach 22, 31 maja, 8 czerwca 2024 roku w pierwszej z kolonii wykazano 13 norek. Jednak odnotowano obecność tylko 2 dorosłych żerujących osobników. Co może wskazywać zajęcie maksymalnie 2 norek. W kolonii drugiej, złożonej z 2 norek, podczas wskazanych kontroli nie stwierdzono ani przypadków obecności ptaków dorosłych, ani dowodów na zajęcie przez nie norek.

Kolonie wykryte na wyrobiskach chełmskiej cementowni podlegają oddziaływaniu pewnym negatywnym czynnikom. Pośród nich najważniejszymi na chwilę obecną wydaje się drapieżnictwo ze strony lisa (*Vulpes vulpes*) oraz sukcesja roślinna. Podczas badań wykazano bardzo szeroką penetrację okolic pierwszej z opisywanych kolonii przez lisy. Ale bezpośrednich dowodów na próby drapieżnictwa

⁵ Żołą, pr. zbiorowa, red. P. Stachyra, G. Grzywaczewski, H. Kurek, Świebodzin 2002, s. 278.

⁶ Żołą *Merops apiaster*, [w:] *Czerwona Księga Ptaków Ziemi Łódzkiej*, red. T. Janiszewski, P. Podlaszczuk, M. Wężyk, Z. Wojciechowski, Łódź 2016, s. 142.

⁷ P. Stachyra, H. Kurek, Żołą *Merops apiaster*, op. cit., s. 244.

⁸ *Ibidem*, s. 245.

⁹ I. Kitowski, G. Grzywaczewski, *Występowanie żołą *Merops apiaster* w okolicach Chełma*, „Rocznik Chełmski” 2020, t. 24, s. 364.

ze strony lisów (rozkopywanie nor żołą), w przeciwieństwie do innych kolonii z okolic Chełma, nie stwierdzono. Obecnie ważnym zagrożeniem dla części stanowisk żołą w Polsce, w tym rozważnych tutaj kolonii, stanowi sukcesja roślinna. Zarastanie roślinami powierzchni skarp dogodnych do drążenia norek lęgowych powoduje, że stają się one bezużyteczne dla ptaków. Toteż istotnym zabiegiem ochronnym, gwarantującym ciągłość zasiedlania kolonii, może być usuwanie roślinności zarastającej skarpy w okresie po jej opuszczeniu przez ptaki. Obserwacji ptaków dokonano w ramach prac inwentaryzacyjnych Działu Przyrody Muzeum Ziemi Chełmskiej im. W. Ambroziewicza w Chełmie.

SŁOWA KLUCZOWE:

żołą, gniazdowanie, wyrobiska kopalni kredy

Изложение

Гнездование пчелоеда (*MEROPS APIASTER*) в выработках мелового рудника под Хелмом

В заметке описаны две колонии золотистой щурки *Merops apiaster*, обнаруженные в 2023 году в районе мелового рудника вблизи Хелма. Основными угрозами для колоний птиц оказались смена растительности и проникновение лисиц *Vulpes vulpes*.

Ключевые слова:

пчелоед, гнездование, меловые рудники

ABSTRACT

BEE-EATER *MEROPS APIASTER* NESTING IN CHALK MINE EXCAVATIONS NEAR CHEŁM

The note describes two colonies of Bee-eater (*Merops apiaster*) located in the area of a chalk mine near Chelm detected 2023. The main threats to the colonies appeared to be vegetation succession and penetration by foxes (*Vulpes vulpes*).

KEYWORDS:

bee-eater, nesting, chalk mine excavations

AUTOR:

Ignacy Kitowski – kustosz w Dziale Przyrody Muzeum Ziemi Chełmskiej w Chełmie. Zoolog i ekolog, dr hab. w dyscyplinie biologia. Autor ponad 150 prac naukowych, w tym ponad 80 prac z Journal Citation Reports. Główne obszary zainteresowań naukowych: zoologia, ochrona środowiska, bezpieczeństwo ekologiczne, ekologia polityczna.